

Ks. TADEUSZ FITYCH
Wałbrzych, WWSZiP

POWSTANIE I ROZWÓJ BRACTWA WSPÓLNEGO ŻYCIA **Proces odradzania się życia według rad ewangelicznych** **w protestantyzmie niemieckim**

1. Geneza, cel i etapy rozwoju – 2. Charyzmatyczne osobowości – 3. Profil BŻW, jego konfederacje i unie – 4. Zamiast zakończenia — specyfika BWŻ

Uważny obserwator rozwoju stowarzyszeń chrześcijańskiego laikatu w Europie poświadczy, że już w trudnych dniach II wojny światowej (kolejnej wersji globalizującej się niejedności), począwszy od lat 1943/1944, Bóg Ojciec „bogaty w miłosierdzie” zaczął w poranionej Europie powoływać do życia zupełnie nową rzeczywistość, w znaczeniu chrześcijańsko-ekumeniczno-społecznym¹ W latach czterdziestych XX w., dla wielu nieoczekiwanie, narodziły się chrześcijańskie wspólnoty duchowe, m.in. w Kościele katolickim, we Włoszech — Ruch *Focolari* (1943 r. w Trydencie); na terenie Niemiec — w Kościele ewangelickim: *Marienschwestern* w Darmstademie (1947 r.) oraz Bractwo Chrystusa (1949 r.) w Selbnitz; czy też w Kościele reformowanym we Francji — Wspólnota Braci z Taizé (1940 r.)² oraz wiele innych. Powstałe w Kościołach reformy diakonie, bractwa, wspólnoty, czy nawet zgromadzenia zakonne (oparte na regule benedyktyńskiej), stanowiły pokłosie, przynajmniej pięcioetapowego, procesu odradzania się życia wspólnotowego w Kościele ewangelickim (wygaszonego mocą dekretów Konfesji augsburskiej).

Niemalże na progu trzeciego tysiąclecia, w wigilię Zesłania Ducha Świętego 1998 r. JAN PAWEŁ II³ znacznie przyspieszył proces angażowania się chrześcijan świeckich w dzieło nowej ewangelizacji Europy, dokonując „bierzmowania” po-

¹ Zob. Adhortacja apostolska *Christifideles laici* (O powołaniu i misji świeckich w Kościele i w świecie; z 30 XII 1988 r.) (dalej: ChL), nr 29.

² W Taizé (położonym we Francji, na południu Burgundii) w 1940 r. syn pastora Kościoła reformowanego, brat Roger Schutz, założył międzynarodową wspólnotę ekumeniczną. Obecnie wspólnota liczy ponad stu braci wyznania ewangelickiego i katolików około 25 narodowości.

³ Należy tu podkreślić, że najpierw Sobór Watykański II, a następnie w przygotowaniu „wielkiego jubileuszu” kard. J. Ratzinger i Jan Paweł II podkreślali hierarchiczno-charyzmatyczną strukturę Kościoła oraz jego trynitarną i perchoteryczną dynamikę życia.

nad 300 tys. członków ruchów katolickich⁴ przybyłych na tę uroczystość do Rzymu⁵ Zarazem następcą św. Piotra zlecił katolickim ruchom⁶ umacnianie w tym kręgu wymiany darów i jedności.

Kolejnym kluczowym etapem, czy też przełomową stacją tego europejskiego procesu, było spotkanie w Ottmaring, jakie miało miejsce w dniu 31 października 1999 r. Po podpisaniu w pobliskim Augsburgu *Wspólnej deklaracji o usprawiedliwieniu*, doszło w Ottmaring do spotkania odpowiedzialnych za ruchy religijne, pochodzących z różnych wyznań: dwu katolickich i 15 protestanckich. Błyskawicznie nawiązała się tu sieć relacji pomiędzy znaczną liczbą ruchów i wspólnot wielu wyznań chrześcijańskich. W efekcie to one przygotowały historyczne zgromadzenie 170 ruchów — „Razem dla Europy” 6–8 maja 2004 r., w którym uczestniczyło ok. 10 tys. osób i kolejne 100 tys. poprzez telemosty satelitarne w ponad 160 miejscach na różnych kontynentach.

Ważną rolę w tym procesie, w którym można się dopatrywać pierwszych pozytywnych oznak przełomu na rzecz ekumenizmu życia (tak często postulowanego m.in. przez ks. kard. W. KASPERA) na gruncie Kościołów reformacji, odegrało Bractwo Wspólnego Życia (dalej: BWŻ), najstarsze spośród ok. 70 różnego typu stałych wspólnot istniejących w Kościele ewangelickim. W wielce złożonej dla percepcji katolików sytuacji protestantyzmu⁷ i przy skąpej ilości dojrzałych przyczynków

⁴ Papież powiedział: „(...) w dzisiejszym świecie, często zdominowanym przez (...) modele życia bez Boga (...) odczuwa się (...) pilną potrzebę dojrzałych chrześcijan świadomych swej tożsamości wpływającej z chrztu św., jak też własnego powołania oraz misji w Kościele i w świecie! Jak bardzo potrzebne są żywe wspólnoty chrześcijańskie. Zob. *Wiele charyzmatów i ruchów, ale jedna misja*, OsRomPol (1998) 1–2 giugno; zob. też treść wywiadu ks. kard. Jamesa Francisca Staforda, Przewodniczącego Papieskiej Rady ds. Laikatu; zob. *I movimenti nell'oggi della Chiesa*, „Nuova Umanità” 12 (2000), nr 1, s. 35–49.

⁵ Dodajmy tu jeszcze, iż w 1998 r. realistyczne statystyki kościelne odnotowują już fakt przynależności do ruchów ok. 80 milionów wiernych, czyli ok. 10% populacji katolików.

⁶ Dla porównania warto tu podkreślić, iż zgodnie z soborową wizją Ludu Bożego, najnowszy Kodeks Prawa Kanonicznego w szeregu kanonach podkreśla współodpowiedzialność chrześcijan za świętość oraz apostołat i w konsekwencji akcentuje prawo stowarzyszania się wiernych reprezentujących powołania różnego typu (Księga II: *Lud Boży* — kan. 204–746).

⁷ O ile w przypadku Kościoła rzymskokatolickiego sprawa tożsamości i struktury jest klarowna, o tyle w niemieckim protestantyzmie istnieje skomplikowana oraz mało przejrzysta struktura organizacyjna i wyznaniowa. Zdecydowana większość Niemców nie jest zainteresowana subtelnościami tradycji teologicznych w łonie protestantyzmu, identyfikując się przede wszystkim z Ewangelickim Kościołem Niemiec (EKD). Stąd nawet protestanci z innych krajów mają bardzo często kłopoty z odnalezieniem się w administracyjno-historycznych zawiłościach niemieckiego ewangelicyzmu. Współcześnie odnotowujemy daleko idące rozbicie protestantyzmu, które było jednym z najważniejszych powodów powstania ruchu ekumenicznego. Aktualne zasadnicze wyznania protestanckie to m.in.: adwentyzm, baptyzm, sejentyści (*Christian Science*), kalwinizm (Kościół ewangelicko-reformowany), kwakrzy, luteranizm (Kościół ewangelicko-augsburski), mennonici, metodyzm, pentakostalizm (zielonoświątkowcy), prezbiterianizm, salwacjonizm (Armia Zbawienia), Uczniowie Chrystusa (*Disciples of Christ*). Ponadto istnieje ogromna liczba mniejszych denominacji i mniej znaczących oraz niezależnych społeczności (Kościołów,

na temat samego bractwa⁸, w ramach niniejszego artykułu podejmiemy jedynie próbę udzielenia wstępnej odpowiedzi na pytanie: Jaka jest geneza i profil BWŻ? W kolejnych artykułach odpowiemy jednak na dalsze ważne kwestie, m.in.: Jakie są jego relacje do innych trendów duchowych oraz ruchów i wspólnot innych wyznań? Na czym polega ekumeniczny fenomen BWŻ?

Ważnym kluczem hermeneutycznym będzie dla nas, oprócz diagnoz Jana Pawła II na temat ekumenizmu i duchowej kondycji Europy, również jego stwierdzenie zawarte w adhortacji apostolskiej *Christifideles laici*:

Komunia kościelna, obecna i twórcza w działaniu poszczególnych osób, swój specyficzny wyraz znajduje w zrzeszonej działalności katolików świeckich, czyli takiej, w której solidarnie i w sposób odpowiedzialny uczestniczą oni w życiu i misji Kościoła (Chfl, nr 29).

1. Geneza, cel i etapy rozwoju

W sytuacji, kiedy wierni Kościoła ewangelicko-luterańskiego w okresie XVIII–XX w. z jednej strony poszukiwali swej nowej tożsamości w grupach i stowarzyszeniach inspirowanych ideałami neopietyzmu, ortodoksji, liberalnego oświecenia oraz ruchu biblijno-ekumenicznego, a z drugiej usiłowali dać odpowiedź na wielkie wyzwania społeczno-charytatywne wieku industrializacji, pojawił się nurt odradzania się w Kościele Ewangelicko-Augsburskim instytucji diakonatu wśród bezżennych kobiet i mężczyzn (trwający od poł. XIX do XX w.) oraz życia według rad ewangelicznych, kontemplacji i ducha ekumenizmu. Powstanie BWŻ było klasycznym przykładem ruchu bractw, jakie powstawały i stowarzyszały się m.in. w protestantyzmie niemieckim w I poł. XX w.⁹

zborów) lokalnych. W protestantyzmie współczesnym wyróżnia się również Kościoły ewangelikalne (ewangeliczne), zwane również Kościołami wolnymi (od XIX w. na bazie pietyzmu) w odróżnieniu od Kościołów historycznych (ewangelicko-augsburski, ewangelicko-reformowany). Obecnie jednak najważniejszy podział w łonie protestantyzmu przebiega w poprzek wymienionych wyznań i dzieli go na tzw. fundamentalistów przyjmujących nieomyślność Biblii, tradycyjną etykę seksualną oraz tzw. konserwatywne poglądy, oraz liberałów przyjmujących historyczny charakter Biblii i doktryn, udzielanie kapłaństwa kobietom, akceptację homoseksualizmu itp.

⁸ Pod tym względem odmienna sytuacja badawcza istnieje na gruncie polskim. W większości ks. prof. B. Kumorowi i jego uczniom zawdzięczamy liczne monografie zróżnicowanych bractw katolickich, które odślaniają prawdę o ich eksplozji w okresie reformy i kontrreformacji. Przyczyniły się one wówczas zarówno do pogłębienia zróżnicowanych form duchowości, rekatolicyzacji, były także znaczącym czynnikiem kulturotwórczym; zob. m.in.: B. KUMOR, *Kościelne stowarzyszenia świeckich na ziemiach polskich w okresie przedrozbiorowym*, PK (1967), t. X, z. 1–2; także: J. MUCZKOWSKI, *Bractwa jezuickie i akademickie w Krakowie*, Kraków 1845; F. PIEKARSKI, *Rys Bractwa Miłosierdzia i Banku Pobożnego...*, Kraków 1814; E. WIŚNIEWSKI, *Bractwa religijne na ziemiach polskich w średniowieczu*, „Rocznik Humanistyczny” (1969), t. XVII, z. 2; H ZAREMSKA, *Bractwa w średniowiecznym Krakowie*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1977.

⁹ W kwestiach genezy BWŻ oraz profilu bractw i wspólnot powstających wśród chrześcijan ewangelickich zob. *Am Netz der Einheit bauen: Interview mit Pfarrer Gottlob Heß, Ottmaring*, „Charisma”

Pierwsi dwaj bracia założyciele wywodzą się z Kościoła reformowanego¹⁰. Są nimi: brat GOTTHILF HAUG (* 22 II 1875 r. † 19 X 1951 r.)¹¹ i małżonek JAKOB SCHELKER (* 12 V 1868 r. † 2 V 1954 r.)¹². Ten ostatni przebywał w domu bazylijskiej diakonii już w latach 1893–1899, a po powrocie z Armenii do Szwajcarii w 1901 r. dołączył w Zurychu do G. Hauga¹³. Obydwaj prezentowani już podczas formacji w Bazylei nosili w sobie przekonanie, że należy udać się do Zurychu i otworzyć tam dom męskiej diakonii. Dzieło to zapoczątkował Haug w październiku 1899 r., otwierając wraz z bratem DÜRREM pierwszą stację w Zurychu (przy *Grüngasse* 8)¹⁴. Po podjęciu niezbędnych kroków napotkali jednak w Zurychu na liczne trudności.

1.1. Etapy rozwoju

1.1.1. Otwarcie BWŻ w 1905 r. i etap międzywojenny (1924–1938)

W 1905 r. pierwszą siedzibą BWŻ, wzorującego się stylem życia średniowiecznego bractwa związanego z *devotio moderna*, był dom braci¹⁵ PHIDALEPHIA w Zu-

12 (2000), nr 1, s. 26–32; J. HALKENHÄUSER, *Kommunitäten und Kirche*, (Schwanberger Reihe 19), 1993; G. RATTEY, *Das Himmelreich ist gleich einem Netz (Mt 13,47)*, Ottmaring 17 III 2004 (mps); TENŽE, *Persönliche Erfahrung in unterschiedlichen Netzwerken*, Ottmaring 2004 (mps); TENŽE, *Das eine Volk Gottes: Stationen und Prozesse auf dem Weg* Ottmaring 2006 (mps).

¹⁰ Brakuje opracowań na ich temat. Niemalże jedyne źródło informacji stanowią mowy pogrzebowe.

¹¹ Wywodził się z rodziny zamieszkałej w Zurychu. Był ósmym z kolei potomkiem Heinricha i Sophie Haug. W 1890 r. z rąk zurychskiego proboszcza przyjął sakrament bierzmowania. W ramach przysposobienia zawodowego pracował w miejscowej drukarni. Słyszac o diakonii w Bazylei, odczuwał powołanie diakona, gdzie też wstąpił 4 X 1894 r. Przez 40 lat był redaktorem i wydawcą niewielkiego czasopisma bractwa; zob. „Sammelblatt” (der Deutschen Oekumenischen Christentumgesellschaft. Zweig der gemeine Jesu Christi) (1952), s. 4–8; „Offene Wort” (Juni 1991), s. 7. Dane biograficzne na jego temat są rozproszone w kilkuset drobnych artykułach. W ograniczonym stopniu zawiera je mowa pogrzebowa z 23 X 1951 r.

¹² Wywodził się z rodziny zamieszkałej w Hudwil w szwajcarskim kantonie Appenzell Auser rhoden. Urodził się 12 maja 1868 r. w Zunzgen. Wcześniej stracił rodziców. Wraz z trójką rodzeństwa, w miejscowości Stein, wychowywali go rodzice chrzestni. Pragnął zostać diakonem, ale musiał się pogodzić z formacją sanitariusza. W latach 90-tych jako asystent lekarza–chirurga Künzlera przebywał w Armenii. Za zasługi otrzymał tytuł doktora *honoris causa* uniwersytetu w Bazylei; zob. „Offene Wort” (Juni 1991), s. 9n. Oprócz tekstu kazania pogrzebowego z 5 maja 1954 r., wygłoszonego w kościele w Rüschtikon, zachowała się po nim jednie skromna korespondencja. Na jego temat powstało kilka drobnych przyczynków.

¹³ Diakonia w Bazylei powstała w 1888 r. na wniosek pastora Bodelschwingha (założyciela diakonii w Bethel); zob. „Offene Wort” (Juni 1991), s. 2.

¹⁴ W Zurychu (Außersihl) stację tworzyły diakonia i punkt medyczny. Szybko wzrastała liczba braci; zob. „Sammelblatt”, s. 5. Zurych ma po tym względem swój *genius loci*. Z końcem lat 20-tych XVI w. powstali tutaj tzw. „bracia szwajcarscy”, tzn. współpracownicy Zwingliego, którzy go opuścili. Ta wspólnota dała początek ruchowi anabaptystów; zob. H. JEDIN (wyd.), *Storia della Chiesa*, t. VI: *Riforma e controriforma (Crisi-Consolidamento-Diffusione missionaria, XVI-XVII sec.)*, (Già e non ancora, 246), Milano 1993⁴, s. 211–212.

¹⁵ Bliższe wyjaśnienie biblijnej koncepcji brata i braterstwa sformułował w 1956 r. brat Eugen Karl Belz; zob. BvgL, s. 45–48; VOSGERAU, *Leben*, s. 14.

rychu. Po roku porzucono tu model bractwa G. GROOTA, tzn. niezależnych od siebie gałęzi. W 1906 r. w Nidelbad¹⁶ koło Zurychu Jakob Schelker (z ramienia małżonków), a następnie Gotthilf Haug i siostra pierwszego, Lina Schelker (nb. liczne jej rodzeństwo wstąpiło do bractwa i odegrało w nim znaczącą rolę), zainicjowali powstanie stowarzyszenia *Schweizerischer Diakonieverein*¹⁷ i jego gałęzi (tzn. braci żyjących w celibacie, sióstr żyjących w dziewictwie i małżonków tzw. tercjarze *Geschwisterschaft*)¹⁸. Było ono traktowane jako wspólnota niezależna wyznaniowo o jednoznacznie określonym profilu. Jej cel wyznaczała postęga o charakterze religijnym, socjalnym i politycznym. Innymi słowy, zamierzali pielęgnować chorych, zaspokajać potrzeby związane z rozwojem duchowym, a także pielęgnować diakonię jedności w podzielonym chrześcijaństwie. Usiłując zaistnieć w przestrzeni życia publicznego, Stowarzyszenie *Verein Diakonenhaus* w 1908 r. otworzyło dom diakonii *St. Stephanus* w Nidelbad. Realizowało swoją misję w przestrzeni: dom gości, hospicjum dla chorych i szkoła diakonii. Liczba braci wzrastała powoli, a szybko umacniała się gałąź sióstr¹⁹.

Po I wojnie światowej tercjarze BWŻ ze Szwajcarii w 1919 r. otworzyli swoją siedzibę w niemieckiej miejscowości Badenweiler (w płd. Schwarzwaldzie, w związkowym kraju Badenia Wirtembergia)²⁰. Był to zarazem impuls dla otwarcia niemieckiej sekcji neopietystycznie orientowanego *Christentumgesellschaft*. W 1928 r. w miejscowości Heidenheim (Hahnenkamm)²¹, w Bawarii powstała pierwsza pla

¹⁶ Pierwsze historyczne i źródłowo udokumentowane wzmianki na temat Nidelbad w Rüschtikon spotykamy w 1513 r.

¹⁷ Dnia 30 XI 1906 r. bracia i siostry BWŻ utworzyli stowarzyszenie *Schweizerischer Diakonieverein* (założyciele: Jakob Schelker-Kellenberger, Gotthilf Haug). Wówczas była to decyzja o niemal rewolucyjnym charakterze. Stowarzyszenie złożone z kilku gałęzi miało charakter ekumeniczny i stawiało sobie za cel służyć ludziom zarówno na płaszczyźnie religijnej, jak i społecznej oraz politycznej. Początkowo ograniczała się ona w zasadzie do opieki nad chorymi. Od 1921 r. służyły temu, organizowane co roku, zgromadzenia ekumeniczne, tzw. *Ökumenische Kirchentag*. Centralne miejsce w działalności tej diakonii zajmował *Diakonenhaus St. Stephanus* w Nidelbad. Od 1908 r. do chwili obecnej jest to siedziba *Schweizerischer Diakonieverein* i szkoły diakonii; zob. G. WEIßU, *Die Heidenheimer Bruderschaft vom gemeinsamen Leben*, „Quatember” (1953), s. 168–169; W. POLLMER, *Die evangelische Räte im bruderschaftlichen Leben der evangelischen Kirche*, „Carisma” (März–April 1992), s. 5–9. Obszerniejszą charakterystykę BŻW znajdujemy w pracy L. PRÄGER (red.), *Frei für Gott und die Menschen. Das Buch der Bruder — und der Schwesternschaften*, Stuttgart 1959, s. 62–67.

¹⁸ Pierwsze nazwy ich domów nawiązywały do pietystycznej tradycji grafy N.L. Zinzendorfa (1662–1700).

¹⁹ Zob. POLLMER, *art. cyt.*, s. 6.

²⁰ Od 1900 r. pracował tu jako asystent lekarza brat Wilhelm Dürr. Z myślą o niemieckich współbraciach nie mogących udać się do pracy w Szwajcarii (m.in. brat Fritz Glaser) otworzyli tutaj stację diakonii — *St. Laurentius*.

²¹ U genezy tej inicjatywy stało spotkanie i wspólna decyzja Klause i Emalie Hes oraz Eugena Belza. Brat Eugen Belz (* 2 IX 1900 r. † 25 VII 1987 r.) w 1923 r. spotkał się w Szwajcarii z założycielem BWŻ, a od 1924 r. był już członkiem bractwa. Za zgodą ówczesnego odpowiedzialnego i założyciela (G. Hauga), nie mogąc z powodu sytuacji politycznej udać się do BWŻ w Szwajcarii, osiedlił się w Heidenheim (obok Gunzenhausen; Środkowa Frankonia) gdzie otworzył *Bruderhaus St. Wunnibald*; zob.

cówka niemieckiej gałęzi BWŻ²² (od 29 VII 1928 r. z typowymi trzema gałęziami bractwa)²³

1.1.2. Okres wojny 1938–1945

W okresie wojny, przed całkowitym zakazem działalności bractwa przez Gestapo (nastąpiło to 5 XII 1938 r.), przejęto dom męskiej gałęzi. Wówczas bracia (m.in. E. BELZ i jego najbliższy współpracownik, H. HOLZINGER)²⁴ znaleźli czasowe schronienie w Holandii²⁵ (gdzie w XV i XVI w. istniała gęsta sieć domów braci i sióstr wspólnego życia, reprezentujących *devotio moderna*). Od kwietnia 1937 r. do maja 1945 r. istniał tu jeden z ich domów otwarty przez brata E. Belza. Natomiast siostry BWŻ pozostały na miejscu.

1.1.3. Okres powojenny 1945–1960

Po wojnie bracia powrócili do kraju (m.in. E.K. Belz, pierwszy przewodniczący BWŻ w Niemczech). W krótkim czasie otworzyli oni nowe placówki w Monachium-Giesing (1951 r.)²⁶, Norymberdze (1955 r.)²⁷ Stuttgarcie-Weilimdorf (1958 r.)²⁸

G. WEIßU, *Die Heidenheimer Bruderschaft vom gemeinsamen Leben*, „Quatember” (1953), s. 168–169; J. JUNGER Br. v. g. L, s. *Lebensrückblick*, w: *Gedenkschrift zum Heimgang von Bruder Eugen Belz (2.9. 1900–25.7.1987)*, [b.m.i r.w ok 1987], s. 3–6; VOSGERAU, *Leben*, s. 14; „Quatember” (2005), nr 228, s. 5.

²² Istniała także gałąź holenderska; zob. „Sammelblatt”, s. 6.

²³ Pierwsze dwie siostry, żyjące w dziewictwie, to wdowy Else i Hedwig Fürst, które zamieszkały w Heidenheim (*Schwesterschaft St. Walburga*). Nieco później trzecią gałąź — tercjarzy (*Geschwisterschaft*) reprezentowało tu małżeństwo ewangelicko-luterańskiego pastora Klaußa i Amalie Heß. Tak ukonstytuowane BWŻ nadal utrzymywało bliskie relacje z *Christentumgesellschaft* (zainicjowane w Badenweiler w 1919 r.) oraz z *Schweizerischer Diakonieverein*, a pierwszym przełożonym na obszar Niemiec był E. Belz; zob. VOSGERAU, *Leben*, s. 14; J. JUNGER, *Lebensrückblick*, w: *Gedenkschrift*, s. 5–6.

²⁴ Zob. „Quatember” (2005), nr 228, s. 5.

²⁵ Za mieszkanie służyło im gospodarstwo подарowane przez zaprzyjaźnionego lekarza. W tym czasie brat E. Belz odwiedzał wiele chrześcijańskich grup o różnicowanej orientacji; zob. J. JUNGER, *Lebensrückblick*, w: *Gedenkschrift*, s. 6.

²⁶ Na prośbę „tercjarzy” — małżeństwa Klinge, brat E.K. Belz otworzył filię (stację) bractwa przy zakładzie farmaceutycznym rodziny Klinge. Żył tu początkowo 10 młodych braci (liczba ulegała stopniowemu pomniejszeniu), a w całych Niemczech było 15 braci celibatariuszy. Przebieg dnia rozpoczynano w tygodniu o 5 rano modlitwą i lekturą słowa Bożego, a w piątek już o godzinie 4 rano, i na koniec celebracją protestanckiej Eucharystii. Wspólne posiłki przygotowywano trzy razy dziennie (a dwa razy w piątek). Bracia w większości pracują w fabryce, a częściowo w domu i pielęgnują wspólnotę dóbr materialnych; zob. G. WEIßU, *Die Heidenheimer Bruderschaft vom gemeinsamen Leben*, „Quatember” (1953), s. 168–169.

²⁷ Przewodniczący BWŻE. Belz podjął postulat kolejnych „tercjarzy” (w j. niem. tzw. *Geschwister*) i pomimo iż zdawał sobie sprawę, że placówka w Norymberdze jest czasową, to jednak zamieszkał wraz z nimi i finansował jej utrzymanie. W drugiej połowie lat 60-tych wspólnotę sióstr BWŻ tworzyły tu m.in. Agnes Heß i Gertrud Angerer; zob. br. W. POLLMER, *Historia Centrum Życia Ekumenicznego w Ottmaring 1924–1976* (wersja studyjna opracowana na użytek wewnętrzny, maszynopis) (dalej cyt.: Br. W. Pollmer, HistCZEO).

²⁸ W 1958 r. siostra Martha Horstmann przekazała areal ziemi, położony z dala od centrum miasta. E.K. Belz przyjął tę ofertę i rozpoczął budowę domu. Aktualnie na czele tutejszego bractwa (Stuttgart, *Tachenbergstraße 3*) stoi brat Johannes Junger. Wraz z nim żyje tu jeszcze pięciu braci celibatariuszy oraz trzy małżeństwa, tzw. *Geschwister v.g.L*; zob. J. JUNGER, *Lebensrückblick*, w: *Gedenkschrift*, s. 7.

i w Dortmundzie, a współpracując z *Ökumenischer Christusdienst* (od 1945 r.)²⁹, przyczynili się do rozkwitu BWŻ.

Nieco wolniej rozwijały się grupy tercjarzy BWŻ, którzy posiadali swe domy w trzech ośrodkach: w Augsburgu-Hochzoll³⁰ (*Haus Senfkorn*), pobliskim Ottmaring (1955 r.; *Haus Gotthilf*)³¹ i Norymberdze (*Geschwisterhaus Stephanas* przy *Singerstraße*, 1955 r.)³². Od 20 kwietnia 1947 r. z inicjatywy przewodniczącego bractwa, brata Eugena Belza († 25 VII 1987 r. w Stuttgarcie) członkowie BWŻ wraz ze swymi tercjarzami byli ponownie oficjalnie stowarzyszeni w *Ökumenischer Christusdienst*.

2. Charyzmatyczne osobowości

W dziejach niemieckiej gałęzi BWŻ możemy wskazać na dwie charyzmatyczne postacie zasłużone dla jego rozwoju. Pierwszą z nich był brat EUGEN KARL BELZ (1900–1987)³³. Z zawodu bankowiec, był pierwszym i najdłużej posługują

²⁹ W tym okresie w *Ökumenischen Christusdienstes* angażowały się już nowo powstałe wspólnoty — ewangelickie *Marienschwestern* z Darmstadt (eryg. 1947 r.; zob. M. BASILEA SCHLINK, *Kommunität aus der Buße*, „Quatember” [1956], s. 162–164; TENŽE, *Wie ich Gott erlebte*, Darmstadt – Eberstadt 1975; TENŽE, *Buße – glückseliges Leben*, Darmstadt – Eberstadt, 1984), *Christusträger Schwesternschaft* (wspólnoty 47 siostr mające swoje domy w: Bensheim-Auerbach, Rödermark, Hergershof, Künzelsau oraz związane z nimi zespoły ludzi zaangażowanych na polu wychowania i służby medycznej w Płd. Ameryce i Azji) oraz *Christusbruderschaft* (wspólnota zakonna żyjąca wg reguły św. Benedykta, w łonie Kościoła ewangelicko-luterańskiego, zał. w 1949 r. przez małżeństwo Hümmer, pastora Waltera i jego żonę Hannę w Selbitz koło Hof). Wspólnoty wzajemnie na siebie oddziaływały oraz pielęgnowały kontakty z podobnego typu stowarzyszeniami, m.in. z Bractwem Krzyża, stowarzyszonym z niemieckim odgałęzieniem *Christentumsgesellschaft*, ale zachowującym własne struktury; zob. VOSGERAU, *Leben*, s. 15.

³⁰ Obecnie Augsburg zamieszkuje 261 208 mieszkańców (stan I I 2005 r.; jest to zarazem 26-te miasto co do liczebności mieszkańców w skali całych Niemiec), dzięki czemu stanowi trzecie co do wielkości miasto Bawarii; od 1970 r. działa tu uniwersytet. W mieście znajdują się rezydencje regionalnego biskupa Kościoła ewangelicko-luterańskiego (czyli *de facto* regionalnego dziekana) oraz katolickiego. Aktualnie 20% mieszkańców Augsburga to protestanci, a ok. 70 % to katolicy, czyli w porównaniu do XVII w. sytuacja uległa diametralnemu odwróceniu.

³¹ W wiosce Ottmaring koło Augsburga po II wojnie światowej mieszkali jedynie nielicznie protestanci. W 1955 r. osiedliły się tu dwa ewangelickie małżeństwa reprezentujące *Geschwisterschaft* (tercjarzy) BWŻ. Pierwszy dom, *Haus Gotthilf*, wybudowały rodziny Schatz i Wittmann, a kolejne dwie zamieszkały w domu *Haus Weizenkorn* (przy *Martinstraße*). W tym okresie kolejne rodziny BWŻ żyły w rozproszeniu w Westfalii i w Badenii-Wirtembergii. W okresie 1973–1987 w Ottmaring żył i pracował pastor Klauß Heß z małżonką. W sumie prawie połowę swego życia poświęcił on BWŻ; zob. N. [K.] Heß, *Oekumenische Lebenszentrum*, w: *Stadtbuch Friedberg*, t. I, [Friedberg 1991], s. 309; Br. W. Pollmer, *HistCZEO*.

³² Po powrocie ze Szwajcarii, w nowo zbudowanym domu (*Geschwisterhaus Stephanus*, pełnił on rolę pierwszego centrum BWŻ w Niemczech) żyła rodzina pastora K. Heßa i przez kilka lat, do momentu wzniesienia domu w Stuttgarcie, mieszkało w nim kilku braci celibatariuszy; zob. Br. W. Pollmer, *HistCZEO*.

³³ Również i w tym przypadku brakuje pełnego biograficznego opracowania, a do dyspozycji pozostają dane z mowy żałobnej (autorstwa J. Jungera, aktualnego przełożonego gałęzi braci) i drobnych przyczynków; zob. G. WEIßU, *Die Heidenheimer Bruderschaft vom gemeinsamen Leben*, „Quatember” (1953),

cym przewodniczącym bractwa, w pewnym sensie założycielem gałęzi niemieckiej. W 1923 r. spotkał się w Szwajcarii z założycielem BŻW, a od 1924 r. był już członkiem bractwa. Za zgodą ówczesnego odpowiedzialnego i założyciela (G. HAUGA), nie mogąc, z powodu sytuacji politycznej, udać się do BŻW w Szwajcarii, osiedlił się w Heidenheim (koło Gunzenhausen; Środkowa Frankonia) gdzie utworzył *Bruderhaus St. Wunnibald*. Swoją działalnością wywierał konstruktywny wpływ na jego profil w kolejnych ważnych etapach rozwoju. Zwłaszcza na lata 1945–1960 przypadł okres otwierania kolejnych placówek w Bawarii i rozwijania ważnych kontaktów. BWŻ należało w tym czasie do w miarę typowych (dla nurtu odradzania się życia wspólnotowego) i zarazem najliczniejszych bractw w łonie Kościoła ewangelicko-luterańskiego w Niemczech (liczyło wówczas ok. 100 osób).

Kolejna charyzmatyczna postać to pierwszy pastor BWŻ KLAUS HEß (1907–1987). Do konfraterni należał on od 1929 r. W okresie młodości spotkał się z EBERHARDEM ARNOLDEM — założycielem tzw. *Bruderhofbewegung*, pierwszej tego typu wspólnoty powstałej w Niemczech w ramach nieformalnego ruchu bractw, co stanowiło dla niego ważny duchowy impuls i inspirację³⁴. Kolejne znaczące doświadczenie stanowiło uczestnictwo m.in. w *Friedensbewegung* (o francuskim rodowodzie), *Kreuzritter-Bewegung*, a także poznanie *Oxfordbewegung* (ok. poł. XIX w.; ruch odnowy natury teologiczno-eklezyjalno-liturgicznej)³⁵; na początku lat 60-tych również ruchu charyzmatycznego inicjowanego w Niemczech (był on głównym referentem na pierwszym ich kongresie w Niemczech).

Od 1947 r. Klaus Heß był pastorem Kościoła ewangelicko-luterańskiego w miejscowości Eibach (w Bawarii, w pobliżu Norymbergi w Szwajcarii Frankońskiej); była to jego druga placówka duszpasterska po Ermreuth (1935–1938). Po II wojnie światowej, w sytuacji ponownego zakorzeniania się BWŻ w Niemczech, został on w 1951 r. urlopowany dla jego potrzeb. W tymże roku już jako przewodniczący tercjarzy (*Geschwisterschaft*) osiedlił się w Szwajcarii w centrum BWŻ, gdzie współpracował i realizował okres formacji. Spotykał się tam z faktycznymi założycielami BWŻ. Towarzyszyła mu żona AMALIE (1901–1988), syn GOTTLOB (* 1936 r.) i córka AGNES.

W okresie wojny Klaus Heß spotkał się w Meitingen koło Augsburga z katolickim kapłanem M.J. METZGEREM — założycielem *Christkönigsgemeinschaft*

s. 168–169; J. JUNGER Br. v. g.L., s. *Lebensrückblick*, w: *Gedenkschrift zum Heimgang von Bruder Eugen Belz (2.9.1900–25.7.1987)*, [bmrw, ok. 1987], s. 3–6; VOSGERAU, *Leben*, s. 14; „Quatember” (2005), nr 228, s. 5.

³⁴ Zob. Br. W. Pollmer, *HistCŻEO*.

³⁵ Jego założycielami w 1833 r. byli Edward Pusey i John Keble (wraz z innymi teologami), a jednym z jego najbardziej znanych przedstawicieli był John Henry Newman; zob. O. CHADWICK, *Der Verstand des Oxfords Movement [1960]*; Sh. Gilley, *Hochkirchliche Bewegung I.*, w: *Theologische Realenzyklopädie*, t. XV, Berlin – New York 1986, s. 416; H. FRIES, *John Henry Newman*, w: *Klassiker der Theologie*, t. II, München 1983, s. 10n; J.A. KRUTTSCHNITT, *Fundament und Gestalt der Kirche (John Henry Newman und das Oxford Movement heute)*, „Quatember” (1992), s. 145–150.

i *Una-Santa Bewegung*, z którym współpracował na rzecz ekumenizmu³⁶ (u genezy tego otwarcia w Niemczech była działalność CVJM). Od sierpnia 1948 r. jednym z zewnętrznych wyrazów oficjalnego wejścia w życie publiczne Niemiec był kwartalnik wydawany pod tytułem „Ökumenischer Christdienst” (jego inicjatorem był w 1943 r. pastor MARTIN LANGNITZ)³⁷, a Klauß Heß należał do kręgu czterech redaktorów.

Klauß i Amalie Heß (jako tercjarze — *Geschwister BWŻ*) wraz z bratem Eugenem Belzem znali osobiście założycieli *Marienschwestern* z Darmstadt oraz *Christus-Bruderschaft* w Selbniz i pozostawali z nimi w bliskich kontaktach³⁸. Co więcej, pastor Klauß Heß już w latach 50-tych nosił w sobie idee zainicjowania Centrum Życia Ekumenicznego w Ottmaring i to on zaproponował sformułowanie: *Lebenszentrum*. W wewnętrznym czasopiśmie bractwa z 1955 r. istnieje jego artykuł pt. *Sammlung, Dienst, Sendung* z nagłówkiem: *Das Lebenszentrum*³⁹

3. Profil BŻW, jego konfederacje i unie

3.1. Profil BŻW

Wiek XIX może być uznany za złoty wiek religijnego rozbudzenia wśród chrześcijan protestanckich, zauważany w różnych częściach świata. BŻW stało się prekursorem charyzmatycznego przebudzenia, jakie dokonało się w XX w. W tym kontekście należy usytuować powstanie BWŻ — najstarszego bractwa w Kościele ewangelickim na terenie Niemiec. U jego genezy spotykamy różne wpływy religijne. Jak już wspomnieliśmy, pierwsze inspiracje stanowiły dzieła miłosierdzia św. WINCENTEGO À PAULO i diakonia w Bazylei. W latach 1880–1890 w sposób szczególny uwidoczniły się zainteresowania przedstawicieli BWŻ Kościołem katolicko-apostolskim, powstałym w latach 1832–1835 w Anglii z inicjatywy protestanckiego teologa EDWARDA IRVINGA (1786–1875)⁴⁰; a ponadto *devotio moderna*

³⁶ Czynił to wspólnie ze swym przyjacielem, pastorem metodystów P. Riedingerem.

³⁷ W kręgu jego czterech redaktorów znajdujemy: z BŻW brata Eugena Belza i pastora Klaus Heßa; ewangelicko-luterańskiego pastora Otto Siegfrieda von Bibra oraz superintendenta metodystów — pastora Paula Riedingera. Pismo było wyrazem duchowej diakonii bazującej na przesłaniu 4 rozdz. Listu do Efezjan (genezę, czas, powstania i istotę tej posługi przybliża samoistny dwustronicowy druk ulotny pod tym samym tytułem, wydawany przez BWŻ, czyli BvgL).

³⁸ Zob. Br. W. Pollmer, *Historia*.

³⁹ Zob. *tamże*.

⁴⁰ Protestancki teolog Edward Irving (1786–1875) uczestniczył w powstaniu Kościoła katolicko-apostolskiego, będącego jednym ze znaków duchowego ożywienia w Anglii. Członkowie tego ruchu, zwani irvingianami, głosili doktrynę millenarystyczną i postulowali powrót do Kościoła pierwszych wieków. Liturgia tego ruchu początkowo była zbliżona do katolickiej. W XIX w. powstały różne apostołskie wspólnoty jako anglikańskie, kalwińskie czy protestanckie. W Niemczech już w II poł. XIX w. różne grupy określały siebie jako gminy nowoapostolskie. Kościół nowoapostolski uznaje siebie za Kościół ostateczny, bowiem odnowiony Kościół pierwotny i odcina się od innych Kościołów chrześcijańskich;

(nowym kierunkiem życia religijnego na progu czasów nowożytnych)⁴¹, a konkretnie jej konfraterniami Braci i Sióstr Życia Wspólnego⁴²; czy też pietyzmem (XVII–XVIII w.)⁴³ i neopietyzmem (XIX w.)⁴⁴.

zob. K. ALGERMISSEN, *Neuapostolische Gemeinde*, w: LThK 7, k. 889–891; Z. PAWŁOWICZ, *Kościół i sekty w Polsce*, Gdańsk 1996, s. 172–174; O. EGGENBERGER, *Neuapostolische Kirche*, w: H. GASPER, J. MÜLLER, F. VALENTIN (red.), *Lexikon der Sekten, Sondergruppen und Weltanschauungen*, Freiburg im Br 2001, k. 727–730.

⁴¹ Był to przejaw mistycznego ruchu zelantów w Niderlandach w XIV–XV w., zmierzających do pogłębienia życia duchowego w codziennych obowiązkach stanu. *Devotio moderna* była w mieszczańskim środowisku Niderlandów reakcją na formalizm praktyk religijnych, przerost modlitwy liturgicznej oraz spekulacji teologicznej (*devotio antiqua*), a także na niektóre formy pobożności ludowej. *Devotio moderna* była wyrazem mieszczańskich wysiłków na rzecz emancypacji z kręgu kościelno-feudalnych relacji. Pomimo tej tendencji uniknięto konfrontacji z Kościołem katolickim. Niekiedy graniczyła z pobożnością zwalczanych beginek i begardów. *Devotio moderna* wywarła znaczący wpływ na reformę życia zakonnego augustynianów, protestancką reformację, katolicką kontrreformację, a w XVII w. również na jansenizm i pietyzm.

⁴² Inspiratorem ruchu *devotio moderna* był G. Groote — mistyk, ludowy kaznodzieja pokutny i diakon, oraz jego uczeń — F. Radewinjs'a († 1400). Analogicznie do męskich, jeszcze za życia Groote'a (* 1384), powstawały wspólnoty kobiet, a ich organizatorem był mistyk J. Brinckernick (* 1359 r., † 26 III 1419 r.). W czasie reformacji wiele ich wspólnot przyjął protestantyzm, ale w dużej mierze w XVI i XVII w. przestali oni już istnieć. Ich zadania przejęli jezuici. Niektóre domy, jak np. w Kolonii, Münster, Wesel i Emmerich, przetrwały do doby sekularyzacji. Bracia Wspólnego Życia nie przyjęli żadnej reguły zakonnej, lecz pogłębioną pobożność i wspomagali się nawzajem, wzorując się na pierwszych gminach chrześcijańskich. Ich mistyka odsłania predylekcję mistyki św. Bernarda z Clairvaux oraz wpływ mistycznej doktryny Mistrza Eckharta. Pozostając pod kierownictwem rektora, członkowie konfraterni (kapłani, klerycy i świeccy) żyli wspólnie, mieli ściśle określony czas modlitwy, posiłków i pracy; zob. R. HAAS, *Johannes Brinckernick*, LThK 5, k. 1012; TENŻE, *Brüder vom gemeinsamen Leben*, LThK 2, k. 722–723; H. RÜTHING, *Die Brüder von gemeinsamen Leben*, w: J. MARTIN, *Der Kirchenstaat*, w: H. JEDIN, K.S. LATOURETTE, J. MARTIN (wyd.), *Atlas zur Kirchengeschichte. Die Christlichen Kirchen in Geschichte und Gegenwart*, Freiburg 1987, s. 53*, 68; M. DANILUK, *Bracia Wspólnego Życia*, EK 2, k. 1011–1012.

⁴³ Pietyzm jest, obok reformacji, najważniejszym odrodzeniowo-reformistycznym ruchem protestantyzmu, któremu kształt nadał Philipp Jakob Spencer (* 1635 r., † 1705 r.). Była to zarazem reakcja na oświecenie. Za nazwą „pietyzm” kryje się wiele zróżnicowanych kierunków. Na przekór powszechnej, formalnej prawowierności oficjalnego (ortodoksyjnego) Kościoła luterańskiego, kładziono w nim nacisk na modlitwę, czytanie i medytację Pisma Świętego oraz pielęgnowanie zaangażowanego życia chrześcijańskiego w małych wspólnotach; zob. *Geschichte des Pietismus*, t. I–IV Göttingen 1993–2003; J. WALLMANN, *Der Pietismus*, Göttingen 2005².

⁴⁴ Neopietyzm powstał w XIX w. w wyniku działania ruchów odrodzeniowych w takich regionach Niemiec, jak: Siegerland, Wuppertal, Minden, Ravensberger Land i Pommern. Również w Szwajcarii istniał w tym czasie silny ruch pietystyczny, rozwijany m.in. przez *Evangelische Gesellschaft* w kantonie Bern, i pielęgnowanego przez znaczny okres czasu przez Franza Eugena Schlachtera, kaznodzieję i tłumacza Biblii. Oddziaływanie pietyzmu dotyczyło wielu dziedzin życia społecznego. W okresie oświecenia nie sposób przecenić jego wpływu na literaturę i psychologię. Jego wpływy objęły również działalność społeczną, charytatywną i polityczną (m.in. hermhuci, domy diakonii, szpitale, sierocińce). Od swego powstania pietyzm spotykał się zarówno z krytyką doktryny, jak też i praktyką pobożności. Dietrich Bonhoeffer określał pietyzm ostatnią próbą zachowania chrześcijańskiej wiary jako religii i zarzucał mu zamiar wzbudzenia u ludzi wykoncypowanego przez siebie typu pobożności. Inni chrześcijanie i niewierzący obok nietolerancji (zwłaszcza w interpretacji Biblii) zarzucają pietystom zbyt dużą koncentrację

Jeśli chodzi o strukturę BWŻ, to zauważalny jest tu wpływ braci i sióstr reprezentujących *devotio moderna* oraz tendencję powrotu do tradycji monastycznej według reguł św. PACHOMIUSZA i św. BAZYLEGO. W konsekwencji omawiana konfraternia ma trzy powiązane ze sobą gałęzie, które tworzą kolejno: bracia, siostry żyjąca w dziewictwie i tercjarze (*Geschwister*), jakimi są wdowy, małżonkowie i członkowie ich rodzin. Członkowie każdej z gałęzi mieszkali wspólnie, ale w odrębnych domach. Co więcej, na początkowych etapach historii bractwa członkowie pierwszych dwóch gałęzi żyjących w dziewictwie nosili swego rodzaju habit. Był to prosty, skromny strój wspólny, ale odrębny dla braci i sióstr.

W kierowaniu BWŻ, które tworzy ok. 150 osób, wyróżnia się zarząd zewnętrzny, który stanowią cztery osoby (przedstawiciel braci — br. JOHANNES JUNGER, sióstr — s. AGNES HEß i tercjarzy — MICHAEL DECKER) oraz trzyosobowy zarząd wewnętrzny (kobieta i dwaj mężczyźni). Bractwo przyjęło tradycję średniowiecznych konfraterni i swym członkom umożliwia 11 kategorii uczestnictwa w życiu i działalności bractwa⁴⁵. Od członków nie wymaga się ani ślubów, ani profesji. Jedynie kobiety i mężczyźni pragnący żyć w dziewictwie po odbyciu długotrwałej próby czasowej odmawiają modlitwę poświęcenia się Bogu i składają pisemne zobowiązanie. Główne ośrodki BWŻ znajdują się aktualnie w Stuttgarcie, Norymberdze, Augsburgu i Ottmaring.

Pobudzani testamentem Jezusa (J 17,21), członkowie BWŻ pragnęli swym życiem i pracą zaświadczyć o nierozzerwalnej przynależności do odkupieńczej miłości Chrystusa wylanej na krzyżu (Rz 8,35-37) oraz tę świadomość umacniać i rozszerzać wśród chrześcijan różnych wyznań. W konsekwencji urzeczywistniali organiczne i żywotne powiązanie z jednym Kościołem Chrystusa, któremu prag-

na własnym duchowym rozwoju, tzw. *Heilsegoismus*. Zaprzecza temu socjalno-charytatywne i misyjne zaangażowanie pietystów. Współcześnie niektóre grupy pietystów zaliczają się z jednej strony do członków Kościołów ewangelikalnych (ewangelicznych), a dystansują się od wspólnot charyzmatycznych. Należy tu zauważyć, że w protestantyzmie występują Kościoły ewangelikalne (ewangeliczne), zwane również Kościołami wolnymi, w odróżnieniu od Kościołów historycznych (ewangelicko-augsburski, ewangelicko-reformowany). Pojęcie „ewangelikalny” (w j. niem. *evangelikal*) jest używane zaledwie od ok. 1966 r. Oznacza ono samoświadomość chrześcijan wiernych Biblii lub przyjmujących zasady pietyzmu, a odzégnujących się od tradycjonalizmu, liberalizmu, sekularyzmu i Kościołów nieprotestanckich zorientowanych na liturgię. Według szacunkowych danych chrześcijanie ewangelikalni stanowią ok. 1–3% ludności Niemiec, czyli ok. 82–185 tys.; zob. F. JUNG, *Die deutsche Evangelikale Bewegung. Grundlinien ihrer Geschichte und Theologie*, (Biblia et Symbiotica 8), Bonn 1994; D.J. TIDBALL, *Reizwort Evangelikal. Entwicklung einer Frömmigkeitsbewegung*, Stuttgart 1999; W. BEYER (red.), *Einheit in der Vielfalt. Aus 150 Jahren Evangelischer Allianz*, Wuppertal – Zürich 1995; U. GÄBLER I IN., *Freikirchen in Deutschland (19. und 20. Jahrhundert)*, Evangelische Verlagsanstalt [2004].

⁴⁵ Za wzór takiego uczestnictwa posłużyła BWŻ praktyka bractw średniowiecznych. Były to następujące możliwości: (1) *Kinderbund vom gemeinsamen Leben*; (2) *Jugendbund v. g. L.*; (3) *Freunde v. g. L.*; (4) *Kleriker v. g. L.*; (5) *Brüder und Schwestern vom guten Willen*; (6) *Kanoniker und Kanonissen v. g. L.*; (7) *Devoten v. g. L.*; (8) *Ordensleute v. g. L.*; (9) *Genossenschaften v. g. L.*; (10) *Begharden v. g. L.*; (11) *Witwer und Witwen v. g. L.*; zob. G. WEIBU, *Die Heidenheimer Bruderschaft vom gemeinsamen Leben*, „Quatember” (1953), s. 168–169.

nęli we wszystkich próbach i etapach rozwoju nadawać jak najbardziej braterski kształt. W tym celu odwołali się do doświadczeń *devotio moderna*⁴⁶

W 1906 r. została sformułowana pierwsza reguła dla braci i żyjących w dziewictwie (konfraternia miała już wówczas kształt stowarzyszenia)⁴⁷. Z biegiem czasu powstawały kolejne wersje osobnych reguł dla braci, sióstr i małżonków żyjących zarówno w Szwajcarii, jak i w Niemczech. Po czym pojawiały się nowe, aktualizowane wersje (zagadnienie to nie doczekało się jeszcze właściwego opracowania)⁴⁸. W tym czasie oprócz duchowych pism założyciela, GOTTHILFA HAUGA, za wiążącą orientację w znaczeniu: reguła bracka, statuty, służyło członkom konfraternii jedynie Pismo Święte.

BWŻ poprzez przynależność do *Ökumenischer Christudienst* pojmowało swoją misję jako braterskie stowarzyszenie chrześcijan różnych wyznań. Przy pełnym zaakceptowaniu wyznaniowych różnic członkowie czują się przez Ewangelię przynagleni do umacniania rozerwanej jedności chrześcijan. W tym celu poprzez modlitwę i liturgię BWŻ pragnie pielęgnować rzeczywistość jednego Kościoła.

W 1956 r., w bardzo zwięźle sformułowanej dwustronicowej regule, skupionej na tajemnicy trynitarniej miłości i testamencie Jezusa (J 17,21), czytamy: (...) *Über allem bestimmt die Liebe das Gottes Lob und die Anbetung, den Gottesdienst und die Liturgie*⁴⁹; *die dank sagende Mahlfeier und die Fußwaschung der Brüder* (...)⁵⁰. Kolejną wersję reguły dla niemieckiej gałęzi BWŻ opracował K. Heß po 1980 r.

Klaus Heß — pierwszy pastor BWŻ w Niemczech, wskazując cel jego istnienia, napisał m.in.: (...) *die sich dem Dienst der Einheit des Leibes Christi verpflichtet weiß, gemäß dem Gebot, Gebet, und Opfer Jesu*⁵¹. Nieco później jego syn, pastor

⁴⁶ Zob. I. REIMER, *Verbindliches Leben in Bruderschaften, Komunitäten, Lebensgemeinschaften*, Giessen – Basel [1999], s. 62–63.

⁴⁷ Zob. „Sammelblatt”, s. 5.

⁴⁸ Niektórzy z autorów reprezentują pogląd, iż poza duchowymi pismami założyciela G. Hauga do 1953 r., czyli przez pierwsze 15 lat istnienia, BWŻ nie miało żadnej na nowo zredagowanej reguły; zob. G. WEIßU, *Die Heidenheimer Bruderschaft vom gemeinsamen Leben*, „Quatember” (1953), s. 168–169.

⁴⁹ Należy zauważyć, że w poszukiwaniu ortodoksji, żywej u wielu chrześcijan wyznań reformowanych, członkowie BWŻ inspirowali się rytmem i treścią nabożeństw oraz celebracją eucharystyczną pielęgnowanymi w Kościele katolickim; zob. WEIßU, *Die Heidenheimer Bruderschaft vom gemeinsamen Leben*, s. 168–169.

⁵⁰ Zob. *Bruderschaft vom gemeinsamen Leben* (dalej cyt.: BvgL), s. 45, oraz WEIßU, *Die Heidenheimer Bruderschaft vom gemeinsamen Leben*, s. 168–169.

⁵¹ Zob. N. [K.] HEß, *Oekumenische Lebenszentrum*, w: *Stadtbuch Friedberg*, t. I, [Friedberg 1991], s. 309. Obszerniejszą charakterystykę BWŻ znajdujemy w pracach L. PRÄGER (red.), *Frei für Gott und die Menschen. Das Buch der Bruder- und der Schwesternschaften*, Stuttgart 1959, s. 62–67; I. REIMER (red.), *Alternativ leben in verbindlicher Gemeinschaft. Evangelische Komunitäten Lebensgemeinschaften Junge Bewegungen*, Stuttgart 1979, s. 124–125; TENZE, *Verbindliches Leben in Bruderschaften, Komunitäten, Lebensgemeinschaften*, Stuttgart 1986, s. 24–25; *Evangelische Komunitäten (Bericht des Beauftragten des Rates der Evangelischen Kirche in Deutschland für den Kontakt zu den evangelische Komunitäten Bischof i.R. Prof. Dr. Ulrich Wickens)*, [Hannover 1997] (EKD Texte, 62), s. 7–9.

GOTTLOB HEß (* 1936 r.), kontynuując posługę BWŻ w Ottmaring, mówiąc w 1989 r. o tożsamości BWŻ (W 1989 r., czyli dopiero po śmierci swego ojca KLAUSA 17 VI 1987 r.), pod pewnym względem zbliżonej do *Ökumenischer Christudienst*, podkreślił, że w pierwszym rzędzie nie chodziło w nim o odnowę form życia zakonnego, ale o „znak i świadectwo dla nowego, bardziej braterskiego kształtu Kościoła. Pragnie ono gromadzić braci i siostry, którzy służą jedności w chorym organizmie Kościoła i społeczeństwa”⁵².

Początkowo — od 1921 r. — pielęgnowano w nim corocznie wspólne spotkanie wiernych, pastorów i teologów różnych wyznań, tzw. *Kirchentag*, a obecnie tzw. duże spotkania wszystkich członków wspólnie z osobami tworzącymi *Schweizerischer Diakonieverein* odbywają się każdego roku na przemian w Szwajcarii i w Ottmaring. Pogłębianiu wewnętrznych więzi konfraterni służy wewnętrzne czasopismo „Unser Weg”, a poza Niemcami drugi tytuł periodyku: „Sammlung – Dienst – Sendung”

3.2. BŻW, jego konfederacje i unie w środowisku ewangelickim

W ramach przeżywanego braterstwa oraz ruchu ekumenicznego od początku BWŻ utrzymywało liczne kontakty z wieloma bractwami, ruchami, wspólnotami i stowarzyszeniami (tworząc swoisty *Netzwerk* umacniający jego tożsamość i chrześcijańską solidarność). Należy tu zauważyć, iż od 1968 r. w środowisku chrześcijan ewangelickich Niemiec rozwinęły się cztery typy okresowych spotkań dotyczących nowo powstałych ruchów⁵³. W pewnym uproszczeniu, i przy częściowym zachowaniu chronologicznego porządku, możemy powiedzieć, że gdy idzie o BWŻ, to były to następujące żywotne relacje z:

— *Christentumgesellschaft* (zał. w 1780 r. w Bazylei⁵⁴, a od 1919 r. jak sekcja niemiecka w Badenweiler; skupiało w wielu swych odgałęzieniach przyjaciół o orientacji pietystycznej i biblijno-misyjnej)⁵⁵;

⁵² Zob. *Am Netz: der Einheit bauen: Interview mit Pfarrer Gottlob Heß, Ottmaring*, „Charisma” 12 (2000), nr 1, s. 26; [Br. J. JUNGER], *Das Hohepriesterliche Gebet Jesu* (Auslegung und Zeugnis zu Johannes 17), Vereinigung vom gemeinsamen Leben im Oekumenischen Christudienst, bmv 1999.

⁵³ Zob. I. REIMER, *Verbindliches Leben*, [1999], s. 43–44.

⁵⁴ W jego praktyce duszpasterskiej widoczne były wpływy angielskiego metodyzmu. W 1780 r. prezentowano m.in. 7 zasadniczych celów: (1) umocnienie żywej wiary; (2) uważna lektura znaków czasu; (3) pielęgnowanie miłości braterskiej; (4) śledzenie rozwoju misji i wspieranie tych dzieł modlitwą; (5) świadectwo miłości braterskiej w służbie promocji osobowego rozwoju; (6) kolportowanie dobrych publikacji; (7) gotowość dla pełnej realizacji woli Bożej; zob. VOSGERAU, *Leben*, s. 13.

⁵⁵ Działalność *Christentumgesellschaft i. D.* administrował zarząd zewnętrzny odpowiedzialny za wymiar finansowy oraz drugi, odpowiedzialny za treść życia religijnego, stanowili go, oprócz jednej pary małżonków, albo siostra żyjąca w dziewictwie, albo też brat celibatariusz; zob. BvgL, s. 10, 15. Jak podaje *Wikipedia* 11 XII 2002 r. została rozwiązana fundacja *Christentumgesellschaft i. D.*, a jej majątek rozdysponowano na potrzeby diakonii i cele socjalne. Niemniej w ulotce tej fundacji z 2004 r. czytamy że jej celem jest wspieranie wysiłków na rzecz jedności chrześcijan i wspólnot chrześcijańskich. Jej ga-

- ponadwyznaniowym ruchem (bractwem) *Una Sancta* (1938 r.)⁵⁶;
- *Marien-Schwesterschaft* w Darmstadt;
- *Christusbruderschaft* w Selbnitz⁵⁷;
- *Ökumenischer Christudienst*⁵⁸;
- *Evangelischer Allianz* (1851 r. w Niemczech; protoplasta i zasadniczy „korzeń” Światowej Rady Kościołów 1948)⁵⁹;
- Bractwem Krzyża (eryg. w 1958 r. i w pewnym stopniu wzorowanym na BWŻ)⁶⁰
- po 1945 r. brat Belz pielęgnując postawę dialogu i otwartości, odwiedzał w tym okresie szereg nowo powstałych grup (m.in. *Philadelphia Bewegung* w Leonberg⁶¹);

łęzie stanowią *Vereinigung vom gemeinamen Leben e. V.* oraz *Geschwister vom gemeinsamen Leben e. V.* Radę fundacji stanowią: pastor Michael Decker (Friedberg), siostra Agnes Heß (Ottmaring) i diakon Walter Goll (Ottmaring), a adres fundacji jest zarazem adresem BWŻ w Ottmaring.

⁵⁶ Katolicki kapłan Max Josef Metzger (* 3 II 1887 r., † 17 IV 1944 r.) w celu zdynamizowania i promocji zaangażowania ekumenicznego założył bractwo *Una-Sancta*. Angażowali się w nim chrześcijanie różnych wyznań, realizując praktycznie powszechne braterstwo; zob. M. LAROS, *Die Una-Sancta-Bewegung* (Ihr Werden, Wesen und Wirken), Kevelaer 1952.

⁵⁷ Zob. G. WEIßU, *Die Heidenheimer Bruderschaft vom gemeinsamen Leben*, „Quatember” (1953), s. 168–169.

⁵⁸ Od sierpnia 1948 r. jednym z zewnętrznych wyrazów oficjalnego wejścia w życie publiczne Niemiec było pismo wydawane w cyklu kwartalnym pod tytułem „Oekumenischer Christudienst” (jego inicjatorem był w 1943 r. pastor Martin Langnitz), a w kręgu jego czterech redaktorów znajdujemy: z BWŻ brat Eugen Belz i pastor Klaus Heß (* 10 II 1907 r., † 17 VI 1987 r.); ewangelicko-luterański pastor Otto Siegfried von Bibra oraz superintendent metodystów — pastor Paul Riedinger. „Oekumenischer Christudienst” pozostaje w ścisłej relacji z *Schwerzerischen Diakonieverein* i z niemieckim oddziałem *Christentumgesellschaft*.

⁵⁹ W obliczu takich wyzwań, jak: umacniający się proces sekularyzacji; coraz bardziej pustoszące kościoły; relatywizowanie i kwestionowanie przesłania biblijnego; wielkie problemy socjalne okresu industrializacji; postępujące rozłamy wśród chrześcijan, w efekcie międzynarodowej i międzykonfesyjnej konferencji debatującej w okresie 19 VIII – 2 IX 1846 r. w Londynie, w której uczestniczyło 921 chrześcijan z 12 krajów Europy i Ameryki Pn., z 52 różnych Kościołów, wyznań i wspólnot religijnych, powołano do życia *Evangelische Allianz*. Podkreśla ten fakt zarówno „Ökumenischen Katechismus”, jak też i autoprezentacja zawarta w książce Karla H. VOIGTA, *Die Evangelische Allianz als ökumenische Bewegung* (*Freikirchliche Erfahrungen im 19. Jahrhundert*), wydanej w Stuttgarcie w 1990 r. *Evangelische Allianz* był początkowo luźnym związkiem pojedynczych osób pochodzących z wielu reformowanych Kościołów. Jego powstanie datuje się na rok 1846; zob. R. WESTERHEIDE, *EINS – Wie wir als Christen glaubwürdig werden*, Impulstour 2004.

⁶⁰ Zob. BK, *Brüder vom Kreuz: Ottmaring: 15 Jahre Bruderschaft vom Kreuz*, „Ökumenischer Christudienst. Quatemberbote” (1973), grudzień (nr 100).

⁶¹ Założycielem ruchu powstałego w 1945 r. i powiązanego z *Diakonischen Werk der Evang. Landeskirche* w Wirtembergdze (o pietystycznej orientacji) był Christian Röckle (* 6 II 1883 r. Leonberg-Eltingen k/ Stuttgartu † 16 VIII 1966 r. Leonberg), który swoje cele zawarł w trzech tomach pism. Od 1948 r. wydawał on dwumiesięcznik „Philadelphia-Briefe”. Aktualnie członkowie ruchu żyją w w ok. 20 kręgach domowych, w pld.-zach. Niemczech; zob. K. HUTTEN, *Seher, Grübler, Enthusiasten. Das Buch der traditionellen Sekten und religiösen Sonderbewegungen*, 1989¹⁴, s. 239–249; O. EGGENBERGER, *Die Kirchen, Sondergruppen und religiösen Vereinigungen. Ein Handbuch*, 1990⁵, s. 146n; J. GRÜNDLER, *Lexikon der*

Niektórzy członkowie BWŻ opowiadają się za wolnymi — ewangelikalnymi kościołami, a inni przynależą do krajowego ewangelickiego Kościoła Bawarii.

4. Zamiast zakończenia — specyfika BWŻ

(a) BWŻ powstało w 1905 r. koło Zurychu (szwajcarska gałąź liczy obecnie ok. 240 członków), a w 1928 r. już jako gałąź niemiecka, przy czym na gruncie Niemiec właściwy rozwój jego struktur przypadł dopiero na lata powojenne (1945–1960). O jego specyfice w znacznej mierze zadecydowała działalność dwu charyzmatycznych osobowości: brata EUGENA KARLA BELZA założyciela i pierwszego odpowiedzialnego oraz pierwszego pastora BWŻ KLAUSA HEßA (* 10 II 1907 r. Hamburg † 17 VI 1987 r. Ottmaring).

(b) Charakteryzując BWŻ najpierw przez pryzmat typów ruchów i wspólnot powstających w różnych okresach XX w., wypada zauważyć, że jest ono zarówno swego rodzaju pomostem pomiędzy wielkimi i małymi tradycjami religijnymi związanymi z różnymi epokami (średniowiecza i czasów nowożytnych), i wyznacznymi (katolickie, reformowane i luterańskie), jak też pionierem w zakresie odradzania się życia zakonnego i wspólnotowego w protestantyzmie niemieckim.

(c) Ponadto jest ono wyjątkiem gdy chodzi o typ wspólnoty. W Niemczech zaznaczyła się następująca prawidłowość: bractwa powstawały tam w zasadzie na początku XX stulecia, a po II wojnie światowej otwierane już były tylko wspólnoty (zbliżone charakterem do struktury rodziny i zakonu). BWŻ jednak już w chwili powstania było bractwem o wspólnotowym charakterze. Co więcej, jeśli ten charakter pozostał niezmienny w dwu wielkich ośrodkach bractwa, tzn. w Stuttgarcie i Normyberdze, to w Bawarii (Ottmaring) został on poszerzony o wymiar centrum ekumenicznych spotkań.

(d) Gotowość wchodzenia w liczne stowarzyszenia i federacje z innymi bractwami, ruchami i wspólnotami, odślania z jednej strony postawę obrony przed groźną dla chrześcijanina rutyną, a z drugiej odślania postawę przyjęcia od drugich dojrzałych doświadczeń i zrealizowanych inspiracji Ducha Świętego. W tym miejscu po 60 latach istnienia BWŻ, jako jedyne w protestantyzmie niemieckim, i zaledwie średniej wielkości, w daleko idący sposób związało się w 1965 r. z jednym z największych i naznaczonych złożoną strukturą katolickim, międzynarodowym i ekumenicznym Ruchem *Focolari* (zał. 1943 r. w Trydencie).

(e) Przybliżając profil BWŻ przez pryzmat formy i liturgii, duchowości oraz pobożności typowej dla danej wspólnoty, można m.in. za J. HALKENHÄSEREM przy-

pisać bractwu orientację eklezjalną, pietystyczną, kontemplatywną, duszpasterską oraz ekumeniczną, a są mu obce typy diakonii społeczno-charytatywnej i typ misyjno-ewangelizacyjny.

(f) W kręgu 30 niemieckich bractw protestanckich spotykamy 7 konfraterni typowo męskich i dwie siostrzane (*Schwesterschaft*), ale BWŻ należy do najliczniejszego kręgu 21 bractw mieszanych. Ponadto jest ono jednym z ośmiu bractw mających wśród swych członków tzw. tercjarzy, czyli małżonków, wdowy i członków ich rodzin (wpływ reguły św. BAZYLEGO)⁶².

(g) W zakres specyficznej misji BWŻ wchodzi wierność największej miłości, jaką jest Jezus Ukrzyżowany, całościowo pojęta misja człowiekowi oraz wielorakie zaangażowanie na rzecz coraz bardziej braterskiego kształtu Kościoła i umacniania osłabionej jedności chrześcijan.

(h) Na koniec należy zauważyć, że bez BWŻ nie byłoby Centrum Życia Ekumenicznego koło Augsburga (eryg. 1968 r.), a następnie wydarzenia Stuttgart 2004. To uświadamia nam eklezjalny zakres odpowiedzialności wszystkich założycieli i znaczenie każdego przyjętego charyzmatu.

The origin and development of the Common Life Brotherhood

(The process of life regeneration according to evangelic advice in German Protestantism)

SUMMARY

1. The origin results from the author's research, from one side of authoevangelization and the history of the Christian secularity in Europe, and from the other side of the new evangelization realization degree and ecumenism connected with it in the form of so called "life ecumenism", and finally of the regeneration process dynamism from the middle of the 19th century in the churches of community life reformation (based on the evangelic advice; they ended with the Augsburg Confession decision in 1530, art.. 20 and 27). On the ground of the reformation Churches a big part was played by the Common Life Brotherhood, the oldest from about 70 various stable communities existing in the evangelic Church.

2. In the first, not only on the Polish ground, attempt of the characterization of the CLB the author discussed among others the following issues: the development origin, aim and stages; charismatic personalities; profile of the CLB, its confederations and unions in the evangelic surrounding.

3. At the end of the article the author stated among others:

(A) CLB was founded in 1905 near Zurich (the Swiss branch numbers about 240 members nowadays), and in 1928 as a German branch, but in Germany the main development of structures comes only in the postwar period (1945–1960). Its specific character was decided by the activity of two charismatic personalities: brother Eugene Karl Belz (* 2 IX 1900

⁶² W kategorii wspólnot niemieckich tercjarze stanowią ok. 22% (200 osób na 900 członków).

Stuttgart † 25 VII 1987 Stuttgart-Weilimdorf) the founder and the first responsible and the first clergyman of the CLB Klaus Hess (* 10 II 1907 Hamburg † 17 VI 1987 Ottmaring).

(B) Characterizing the CLB firstly through the prism of movement types and communities appearing in various periods of the 20th century, we should notice that it is a kind of a bridge between small and big religious traditions connected with various epochs and religions (Catholic, Reformed, Lutheran), and also a pioneer in regeneration of monastic and community life in German Protestantism.

(C) It is also an exception in the type of community. In Germany there was a certain regularity: brotherhoods appeared at the beginning of the 20th century, after the Second World War only communities were opened (similar in character to the structure of family and monastic order). CLB at the moment of origin was a community brotherhood. What is more, this character was unchanged in two big centers in Stuttgart and Norymberg, but in Bavaria (Ottmaring) it was broadened adding the center of ecumenical meetings (look Ottmaring Center of Ecumenical Life).

Tł. B. Powolny